

27; v nav. izd. 241 n. 10 in 624 n. 19); gl. o tem kratko R. Bratož, Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode, Ljubljana 1986, 72 ss.) in Brescijo (Gaudentius, Tractatus 17; gl. Y.M. Duval, Aquilée et la Palestine entre 370 et 420, Antichità Altoadriatiche 12, 1977, 263–322, zlasti 306 ss., ki v študiji omenja poročila Pavlina iz Nole o obstoju Andrejevih relikvij po letu 403 v Noli in Fundiju v Kampaniji ter poročilo Viktricija o njihovem prinosu v Rotomagum v Galiji).

Izhajajoč iz rezultatov pomembne ikonološke študije naj v sklepnem delu predstavitve publikacije spregovorimo o dosti razširjenem češčenju apostola Andreja na istrskem področju v 6. stol., ki ga dokazuje vrsta literarnih virov (gl. G. Cuscito, Venanzio Fortunato e le chiese Istriane. Problemi e ipotesi. Atti e Memorie della Società Istriana 26 (78), 1978, 207–225; Isti, Cristianesimo antico ad Aquileia e in Istria, Trieste 1977, 286 ss.). To češčenje moremo povezati bodisi z vplivom Ogleja, bodisi Ravene. Znano je, da je bil češčenju tega apostola zelo predan ravenski nadškof Maksimijan, doma iz Vistra v bližini Rovinja, vendar posvečen za ravenskega škofa v Patrasu v provinci Ahaji, kjer je po legendarnem izročilu apostol pretrpel mučeništvo (gl. Agnellus, Liber pontif. eccl. Ravenn. 69–83, zlasti 72, 76, 82–83; Mon. Germ. hist., Script. r. Lang. et Ital. saec. VI–IX, 1878, 325–333). Prav na območju Pule je za sredo 6. stol. dokumentiran obstoj najmanj ene apostolu Andreju posvečene cerkve (prim. F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I, Ljubljana 1902, št. 38 s prvo omembo samostana s cerkvijo apost. Andreja na otoku pred mestom; vir sam je v ohranjeni obliki zelo sporne vrednosti). Na nekoliko kasnejši čas (začetek 7. stol.?) se nanaša tudi izročilo o samostanu sv. Andreja v Betiki, ki je nastal na mestu predhodne cerkve (B. Marušić – J. Šašel, Arheološki vestnik 37, 1986, 307–342), kronološko težje pa je opredeljivo izročilo o samostanski cerkvi sv. Andreja na istoimenskem otoku v bližini Rovinja). Ob pisanih virih se s severnojadranskega prostora poleg poreške (Evfrazijeva bazilika) ni ohranila nobena zanesljiva upodobitev apostola. Le to bi mogli pričakovati na slonokoščnem relikviariju iz Samagerja pri Puli iz 5. stol. (srednji med tremi apostoli desno od prestola, takoj za Petrom, bi lahko bil Andrej, na kar bi kazal način upodobitve brade in las ter drža, ki spominja nekoliko na upodobitev na slonokoščnem diptihu iz Londona; prim. M. Guarducci, La capsella eburnea di Samagher, Atti e Memorie della Società Istriana 26, 1978, 60 sl. 23, ki se ob upodobitvi ne opredeljuje in R. Pillinger, Abb. 5). Tudi na srebrnem relikviariju iz Pule iz 4. ali 5. stol. s podobami Kristusa in apostolov bi se figura za Petrom s palico v obliki črke »tau« z ozirom na zaporedje in z ozirom na frizuro lahko nanašala na apostola Andreja (G. Cuscito, I reliquiari paleocristiani di Pola, Atti e Memorie della Società Istriana 20–21, 1972–1973, 89–126, zlasti 95 (D); 100 (fig. 8); 103; avtor jo, sledeč domnevi H. Swoboda, razlaga kot sv. Mohorja, o katerem sicer nimamo iz antike nobene zanesljive upodobitve).

Študija R. Pillinger je napisana z vso akribijo in opremljena z odličnimi reprodukcijami ikonografskih virov, ki so v več primerih malo poznani in težko dostopni. Študija osvetljuje pomemben detalj iz kulturne in duhovne zgodovine zgodnjekršćanske dobe. Njeni rezultati so pomembni tudi za regionalno zasnovane raziskave.

Rajko Bratož

Renate Pillinger – Andreas Pülz – Hermann Vetters (Hrsg.), **Die Schwarzmeer-küste in der Spätantike und im frühen Mittelalter**. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1992. 159 strani teksta, 42 strani črno belih in 3 strani barvnih prilog. (Schriften der Balkan-Kommission. Antiquarische Abteilung ; Nr. 18)

Zbornik prinaša objavo referatov na simpoziju, ki sta ga pripravila avstrijska akademija znanosti (Balkan-Kommission) in bolgarski raziskovalni inštitut v Avstriji oktobra 1990. Na njem je 19 referentov (po šest iz Avstrije in Bolgarije, po trije iz Nemčije in Romunije ter eden iz Kanade) predstavilo različne aspekte historičnih in arheoloških raziskav črnomoškega območja. Naj navedemo po vsebinskih sklopih glavne teme prispevkov, pri čemer bomo nekoliko bolj izčrпно predstavili zgodovinsko tematiko.

Dva zgodovinska prispevka prinašata osvetlitev barbarskih vpadov na rimsko ozemlje čez Črno morje v 3. stoletju. E. Olshausen (str. 9–12) je na podlagi poročil Zosima (1, 31–33) rekonstruiral čezmorske napade Boranov, zlasti osvojitve Trapezunta leta 258. Pri tem je, v nasprotju z dostikrat stereotipnim gledanjem na barbarske napade, opozoril na dobro organizacijo, disciplino in sistematičnost napadalcev. A. Schwarz (47–57) je v luči novejših raziskav predstavil gotske vpade na rimsko ozemlje na področju Črnega morja v 3. stol., ki so bili nevarni skozi štiri desetletja, od 238 do 278. Ti napadi so poznani na podlagi vrste pisanih virov (poglavitna poročevalca sta Zosim in Historia Augusta). Pri njihovi kronološki rekonstrukciji je avtor po pravici upošteval znana dejstva iz rimske vojaške zgodovine 3. stoletja – vojne na Vzhodu, angažiranje rimske vojske proti Palmiri itd. – saj sta pritisk Gotov in drugih ljudstev na rimsko ozemlje in rimsko odzivanje na ta pritisk razumljiva le v zvezi z dogodki drugod, zlasti v vzhodnem delu cesarstva. V zgodnjersrednjeveško dobo (od konca 7. do 10. stol.) sega prispevek o podobnosti in razlikah v pojmovanju vladarske funkcije pri Bolgarih in v Bizancu (H.–D. Döpmann, str. 85–92). Prispevek o verskih razmerah na skitski črnomoški obali in vplivu le-teh na razvoj v zahodni Evropi v pozni antiki in v zgodnjem srednjem veku (P.B.T. Bilaniuk, str. 123–135) slika razvoj od začetkov civilizacije na območju današnje Ukrajine do konca 6. stol. Avtor postavlja začetke vzhodnoslovske vernosti na tem področju v najstarejša zgodovinska obdobja, saj naj bi le-ta na tem območju ne le obstajala, temveč

prevladovala, poleg skitske in kasnejše grške in rimske ter časovno ali prostorsko omejene judovske in germanske (gotske). Začetke krščanstva na tem področju datira v apostolsko dobo (misijon apostola Andreja). V sklepnem delu avtor predstavi tri največje osebnosti iz zgodnjekrščanske dobe, Janeza Kasijana, Janeza Maksencija in Dionizija Malega, ki so po njegovem prepričanju izhajali s tega območja. Ti pomembni teologi se v virih označujejo kot Skiti, kar naj bi po večinskem mnenju pomenilo izvor iz rimske province Skitije, dan. Dobrudže, ne pa velike Skitije, ki se v grobem ujema z ozemljem današnje Ukrajine. S tem je avtor skušal dokazati kontinuiteto krščanstva na področju današnje Ukrajine od apostolskih časov dalje. Avtorjevi sklepi, v bistvenih potezah v nasprotju s prevladujočim mnenjem v znanosti, bodo nedvomno izzvali kritično diskusijo.

Predstavitev pretežno topografsko in arheološko zasnovanih prispevkov naj začnemo z zanimivim prispevkom o začetkih in razvoju arheoloških raziskav na črnomoškem področju od 18. stol. dalje (J. Irmischer, str. 13–18). Nekaj prispevkov se nanaša na predstavitev arheoloških raziskav in zgodovinskega razvoja poznoantičnih mest na črnomoški obali, kot na primer Mesembrije (V. Velkov, str. 19–22), Anihijala (V. Gjuzev, str. 23–33) ali Debelta (Ch. Dimitrov, 35–45). Več prispevkov prinaša rezultate obsežnih topografskih raziskav celih pokrajin ob obalah Črnega morja kot na primer južnega dela dan. bolgarske obale (P. Soustal, 59–67), območja mesta Ibida ob spodnji Donavi (A. in C. Opait – T. Bănică, str. 103–112), predstavitev zahodnega dela Gruzije, zlasti pod vidikom zgodnjekrščanskih raziskav (W. Seibt, str. 137–144), obale Paflagonije (K. Belke, 145–154) in območja Perinta – Herakleje (pod vidikom razvoja cestnega omrežja, M. Sayar, 155–156).

Z izjemo dveh referatov iz specialne arheološke problematike (svinčeni pečati iz Durostora; V. Gerassimova–Tomova, str. 69–72; poznoantično steklo z zahodne črnomoške obale; A. Minčev, str. 73–80) se vsi ostali prispevki nanašajo na zgodnjekrščanske arheološke raziskave. Kar trije prinašajo predstavitev zgodnjekrščanskih grobov z bogato dekoracijo: V. Popova-Moroz je predstavila grobne freske iz grobnice v Batovem v Bolgariji (81–84), V. Chera in V. Lungu stenske slikarje v grobnicah, odkritih v Dobrudži (93–96), R. Pillinger grobnico z napisom, ki vsebuje psalmi citat, iz mesta Mangalija (Kallatis) južno od Konstance v Romuniji (97–102). Z ozirom na rezultate so pomembne arheološke raziskave cerkvenega kompleksa v kraju Slava Rusa v delti Donave, kjer je bil odkrit zgodnjekrščanski samostanski kompleks z dvema cerkvama (A. in C. Opait – T. Bănică, str. 113–122).

Zbornik o črnomoški obali v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku prinaša ažurno sliko historičnih in arheoloških raziskav v deželah, ki so širši strokovni javnosti sorazmeroma malo poznane. Odpira nam vpogled v rezultate domačih raziskav narodov oz. držav ob Črnem morju, ki so pri nas, pa tudi sicer na Zahodu zaradi jezikovnih in drugih ovir premalo upoštevane. V večjih pregledih se v splošnem redkeje upoštevajo celo v primerjavi z raziskavami v Afriki ali na Bližnjem Vzhodu, ki so dostopne zlasti v francoskih, nemških, italijanskih, angleških ali ameriških publikacijah. Raziskave črnomoškega področja odpirajo nove perspektive v poznavanju pozne antike, saj bistveno dopolnjujejo podobo podonavskega in maloazijskega prostora z rezultati raziskav sosednjih območij na severni in vzhodni obali Črnega morja.

Rajko Bratož

Habsburžani. Zgodovina evropske rodbine. Zasnova Brigitte Vacha, besedilo Walter Pohl in Karl Vocelka. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1994. 512 strani.

Izdaja tako obsežne ter oblikovno in tehnično precej zahtevne knjige v slovenskem prevodu (Nada in Dušan Voglar) komaj dve leti po njenem izidu v originalu (Verlag Styria Graz, Wien, Köln 1992) je za Mladinsko knjigo lep knjigotrški dosežek, zaradi televizijske »reklame«, nakaj sicer ne preveč srečno izbranih nadaljevanj iz avstrijske nanizanke o Habsburžanih (njen scenarij je bil podlaga za zasnovano knjigo) smo lahko videli tudi na slovenski televiziji, pa se bo verjetno kljub precejšnji ceni tudi dobro prodajala. K temu bo prispevala še lepa zunanja in notranja oprema, preko 500 barvnih in črno-belih fotografij ter ne nazadnje tudi njena tema, kajti delček nostalgije po tisočletni Habsburški monarhiji se je predvsem v zadnjih letih razširil tudi preko Karavank.

Cepprav ima knjiga nekatere elemente znanstvene publikacije (seznam preko 400 izbranih strokovnih del o obravnavani temi, med katerimi pa ni nobenega slovenskega, imensko kazalo okrog 1200 oseb, ne le vladarjev in zemljiških gospodov različnih stopenj, ampak tudi uradnikov, politikov, znanstvenikov, gospodarstvenikov, kulturnikov, verskih reformatorjev, vojskovodij in drugih oseb, ki so kakorkoli prispevale k vodilni vlogi monarhije v (srednji) Evropi, je že na prvi pogled očitno, da je namenjena predvsem širšemu krogu bralcev – z zgodovinskega vidika ne prinaša nič novega – in sicer predvsem avstrijskih. Da bi lahko pri njenem branju uživali (kar je osnovni namen vsake literature, razen strogo strokovno-znanstvene), je namreč potrebno imeti vsaj nekaj predznanja o zgodovini celotne monarhije in njenih vladarjih, ki pa ga povprečen slovenski bralec nima.

Knjiga obsega dvanajst v glavnem kronološko si sledočih poglavij, ki so razdeljena v več vsebinskih podpoglavij. Glavni vsebinski poudarki v posameznih poglavjih so: I. (politične in dinastične razmere v nemškem cesarstvu v 13. stoletju, vzpon Rudolfa I. na rimsko-nemški prestol in njegovi boji z Otokarjem II. Premyslom; II.) boj za prevlado v cesarstvu med Habsburžani in Luksemburžani konec 14. in v začetku 15. stoletja, politični uspehi Friderika III. in zlasti Maksimilijana I. v Burgundiji, Italiji, Španiji, na Češkem in Ogerskem; III.) dokončna uveljavitev Habsburžanov v Španiji, vojne s Turki in Francozi, družbena gibanja v 1. polovici 6. stoletja (reformacija, kmečki upori); IV) socialne, gospodarske, verske